

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Francisci Baconi Baronis de Verulamio, Vice-Comitis S. Albani, Summi Angliæ Cancellarii, Opera omnia, Quæ extant: Philosophica, Moralia, Politica, Historica ...

Bacon, Francis

Francofvrti ad Moenvm, 1665

Cap. III. Partitio doctrinæ de cultura animi, in doctrinam de characteribus animorum, de affectibus, & de remediis, sive curationibus Appendix doctrinæ ejusdem, de congruitate inter bonum, animi, & ...

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10497643-5

fit, propter salutem Patriæ, aut huiusmodi aliquid insigne bonum in futuro? Circa quam Jason Theſſalus dicere solebat: *Aliqua sunt inſiſte faciendæ, ut multa iuſte fieri poſſint*: Verum replicatio in promptu eſt: *Authorem præſentis Iuſtiæ habes: Sponſorem futura non habes*. Sequantur homines, quæ in præſentia bona & juſta ſunt; futura divinæ Providentiæ remittentes. Atque circa doctrinam de Exemplari, ſive de bono, hæc dicta ſint.

C A P. III.

Partitio Doctrinæ de Cultura Animi; in Doctrinam de Characteribus Animorum; De Affectibus & de Remediis ſive Curationibus. Appendix Doctrinæ ejuſdem de Congruitate inter Bonum Animi, & Bonum Corporis.

Nunc igitur, poſtquam de fructu vitæ (ſenſu intelligimus Philoſophico) verba fecerimus; ſuper eſt, ut de Cultura animi, quæ ei debetur, dicamus: Sine qua pars prior nihil aliud videtur, quam imago quædam, aut ſtatua, pulchra quidem aſpectu, ſed motu & vitæ deſtituta. Cui ſententiæ Ariſtoteles ipſe diſertis verbis ſuffragatur: *Nec eſſe eſt igitur de virtute dicere, & quid ſit, & ex quibus gignatur, Inuſe enim ſere fuerit, virtutem qui dem noſſe, acquirenda autem ejuſmodi & vias ignorare. Non enim de virtute tantum, qua ſpecie ſit, quærendum eſt, ſed & quomodo ſui copiam faciat: Utrumq; enim volumus, & rem ipſam noſſe, & ejuſmodi compotes fieri: Hoc autem ex voto non ſuccedet, niſi ſciamus, & ex quibus, & quo modo. Verbis adeo expreſſis, atque etiam iterato, hanc partem inculcat, quam tamen ipſe nõ perſequitur. Hoc ſimiliter illud eſt, quod Cicero Catoni Juniori, veluti laudem non vulgarem, attribuit; quod ſcilicet Philoſophiam amplexus eſſet, nõ diſputandi cauſa, ſed magna pars, ſedita vivendi. Quamvis autem, pro temporum, in quibus vivimus, ſocordia, paucis, curæ ſit, ut animum ſedulo colant, & componant, & vitæ rationem ad normam aliquam inſtituant, (ſecundum illud Senecæ, de partibus vitæ quiſque deliberat; de ſumma nemo: adeo ut hæc pars cenſeri poſſit ſuper vacua;) Illud tamen minime nos movet, ut eam intactam relinquamus, quin potius cum illo Hippocratis Aphoriſmo concludimus, *Qui gravi morbo correpti, dolores non ſentiunt, niſi mens agrotat*. Medicina illis hominibus opus eſt, non ſolum ad curandum morbum, ſed ad ſenſum expergefaciendum. Quod ſi quis obiciat, animorum curationem, Theologiæ Sacræ munus eſſe, veriſſimū eſt quod aſſerit; Attamen Philoſophum Moralem in famulitium Theologiæ recipi, inſtar ancillæ prudentis, & pedile quæ fidelis, quæ ad omnes ejuſ nutus præſto ſit, & miniſtret, quid prohibeat? Etenim quem admodum in Pſalmo habetur, quod *Oculi ancillæ perpetuo ad manus domina reſpiciunt*: cum tamen minime dubium ſit, quin haud pauca ancillæ iudicio & curæ relinquuntur: eodem modo & Ethicæ obſequium Theologiæ omnino præſtare debet, ejuſque præceptis morigera eſſe; ita tamen ut & ipſa, intra ſuos limites, haud pauca ſana & utilia documenta continere poſſit.*

Hanc igitur partem (quando præſtantiam ejuſ in animo recolo) in corpore doctrinæ nondum redactam, non poſſum non vehementer mirari. Eam igitur, ex more noſtro, cum inter *Deſiderata* collocemus, aliqua ex parte adumbrabimus.

Ante omnia igitur in hæc (ſicut & in univerſis, quæ ſpectant ad Præcticam) ratio nobis eſt

ſubducenda, quid in noſtra ſit poteſtate, quid non. In altero enim datur alteratio, in altero vero applicatio tantum. Agricola nullum eſt imperium, aut in naturam ſoli, aut in ætris temperies; Itidem nec Medico, aut in craſi & conſtitutionem naturalem ægri, aut in accidentium varietatem. At in cultura animi, & morbis ejuſ perſanandis, tria in conſiderationem veniunt; *Characteres diverſi diſpoſitionum; Affectus, & Remedia*: Quemadmodum & in corporibus medicandis proponuntur illa tria; complexio, ſive conſtitutio ægri, morbus & curatio. Ex illis autem tribus, poſtremum tantum in noſtra poteſtate ſitum eſt, priora duo non item. Verum & in illis ipſis, quæ in poteſtate noſtra non ſunt non minus diligens faciendæ eſt inquiſitio, quam in illis, quæ poteſtati noſtræ ſubiiciuntur. Etenim illorum perſpicax & accurata cognitio ſubſternendæ eſt doctrina de remediis, ut eadem commodius & feliciter applicentur. Neque enim veſtis corpori aptari poſſit, niſi menſura corporis ante excipiat.

Primus igitur articulus, doctrinæ de cultura animi, verſabitur circa diverſos characteres ingeniorum ſive diſpoſitionum. Neque tamen loquimur de vulgatis illis propenſionibus in virtutes & vitia, aut etiam in perturbationes, & affectus: ſed de magis intrinſecis, & radicalibus. Sane ſubiit animum, etiam in hac parte nonnunquam admiratio, quod à *Scriptoribus*, tam *Ethicis*, quam *Politiciſ*, ut plurimum neglecta aut prætermiſſa ſit; cum utriusque ſcientiæ clariffimum luminis jubar aſſundere poſſit. In *Traditionibus Astrologiæ* non incite omnino diſtincta ſunt ingenia, & diſpoſitiones hominum, ex prædominantiis Planetarum; quod alij à Natura facti ſint ad contemplationes; alij ad res civiles; alij admilitiam; alij ad ambitum; alij ad amores; alij ad artes; alij ad genus vitæ varium. Item apud *Poëtas* (Heroicos, Satyricos, Tragicos, Comicos) ſparguntur ubique ſimulachra ingeniorum, licet ſere cum exceſſu & præter modum veritatis. Quin & hoc ipſum argumentum, de diverſis characteribus ingeniorum, eſt ex iis rebus, in quibus ſermones hominum communes (quod valde raro, interdum tamen contingit) libris ipſis ſunt prudentiores. At longe optima huius Tractatus ſupellex & ſylva peti debet ab *Historicis* prudentioribus: Neque tamen ab *Elogiis* tantum, quæ ſub obitum perſonæ alicujus illuſtris ſubnectere ſolent, ſed multo magis ex corpore integro *Historia*, quoties huiusmodi perſona, veluti Scenam conſcendit. Illa enim intertextæ imago, potior videtur deſcriptio, quam *Elogij* Cenfura: *Qualis* habetur apud *T. Livium*, *Africanis*, & *Catonis Majoris*: Apud *Tacitum*, *Tiberij*, *Claudij*, & *Neronis*: Apud *Herodianum*, *Septimij Severi*: Apud *Philippum Comineum*, *Ludovicum undecimum Gallorum Regis*: Apud *Franciscum Guicciardinum*, *Ferdinandum*, *Hiſpani*, *Maximilianum Ceſaris*, & *Leonis*, & *Clementis*, Pontificum. Iſti enim *Scriptores*, harum Perſonarum, quas ſibi depingendas delegerunt, Effigies quaſi perpetuo intuentes, nunquam ſere *Retum Geſtarum* ab ipſis mentionem faciunt, quin & aliquid in ſuper de Natura ipſorum inſpergant. Etiam nonnullæ, in quas incidimus, *relationes de conſtaribus Pontificum*, characteres de moribus Cardinalium bonos exhibuerunt: ſicut & *Literæ Legatorum de Conſiliariis Principum*. Fiat itaque ex ea, quam diximus, materia (quæ certe fertilis eſt & copioſa) Tractatus diligens,

dil. gens, & plenus. Neque vero volumus, ut *characteres* isti in Ethicis (ut fit apud Historicos, & Poëtas, & in sermonibus communibus,) excipiantur, tanquam imagines Civiles integra: sed potius ut imaginum ipsarum lineæ, & ductus magis simplices, quæ inter se compolitæ & commixtæ quæcunq; effigies constituunt, quot & quales eæ sint, & quomodo inter se connexæ, & subordinatæ; ut fiat tanquam artificiosa & accurata ingeniorum & animorum dissectio, atq; ut dispositionum, in hominibus individuis, secreta prodantur, atque eorum notitia curationum animi præcepta rectius influantur.

Neque vero *characteres ingeniorum* ex natura impressi, recipi tantum in hūc Tractatum debent; sed & illi, qui alias animo imponuntur, ex *sexu, ætate, patria, valetudine, forma, & similibus*; atq; insuper illi, qui ex *fortuna*, veluti *Principum, Nobilium, ignobilium, divitum, pauperum, Magistratum, idotarum, felicium, erummosorum, & huiusmodi*. Videmus enim, Plautum miraculi loco habere, quod Senex quis sit beneficus: *Benignitas huius, ut Adolescentuli est*. D. autum Paulus, severitatem disciplinæ erga Cretenses præcipiens (*Increpa eos dure*) ingenium Gentis ex Poëta acculat, *Cretenses semper mendaces, male Bestia, Ventres pigri*. Salustius id in Regum Ingeniis notat, quod apud eos frequens sit, *Contradictoria appetere; plerumque Regia voluntates, ut vehementes sunt, sic mobiles, sapere, ipsa sibi adversa*. Tacitus observat, honores & dignitates ingenia hominum in deterius sæpius flectere, quam in melius, *Solus Vespasianus mutatus est in melius*. Pindarus illud animadvertit, Fortunam subitam & indulgentem, animos plerumq; enervare, & solvere; *Sunt, qui magnam felicitatem conquirere nō possunt*. Psalmus innuit, facilius esse modum adhibere & temperamentum, in fortuna statum, quam in incremento; *Divitia si affluant, nolite cor apponere*. De similibus quibusdam observationibus ab Aristotele in *Rhetoricis* mentionem obiter factam, non inficior, nec non in aliorū Scriptis nonnullis sparsim: Verum nunquam adhuc incorporatæ fuerunt in *Moralem Philosophiam*: Ad quam principaliter pertinent. Non minus certe quam ad *Agriculturam*, Tractatus de diversitate soli & glebæ: Aut ad *Medicinam*, Tractatus de complexionibus aut habitibus corporum diversis. Id autem nunc tandem fieri oportet, nisi forte imitari velimus temeritatem Empiricorum, qui iisdem utuntur medicamentis ad ægros omnes, cujuscunque sint constitutionis.

Sequitur *doctrinam de characteribus, doctrinam de affectibus & perturbationibus*, qui loco morborum animi sunt, ut jam dictum est. Quemadmodum enim Politici prisca de Democratiis dicere solebant; *Quod populus esset mari ipsi similis, Oratores autem ventis*: Quia sicut Mare per se placidum foret & tranquillum, nisi à Ventis ageretur & turbaretur; sic & Populus esset natura sua pacatus & tractabilis, nisi à *seditiosis Oratoribus* impelleretur, & incitaretur: Similiter vere affirmari possit; *naturam mentis humane* sedatam fore; & sibi constantem, si *affectus*, tanquam ventis, non tumultuantur, ac omnia miscere. Et hic rursus subiit nova admiratio, Aristotelem, qui tot Libros de *Ethicis* conscripsit, *Affectus*, ut membrum *Ethice* principale, in illis non tractasse; in *Rhetoricis* au-

tem, ubi tractandi interveniunt secundo (quatenus scilicet Oratione cieri aut commoveri possint) locum illis reperisse: (in quo tamen loco, de his, quantum tam paucis fieri potuit, acute & bene disseruit.) Nam disceptationes ejus de *voluptate & dolore* huic Tractatu nullo modo satisfaciunt; non magis, quam, qui de luce & lumine tantum scriberet, de *particularium colorum natura* scripsisse diceretur: Si quid *voluptas & dolor erga affectus particulares* ita se habent, ut *lux erga Colores*. Meliorem certe in hoc argumento (quatenus ex his, quæ nunc extant, conicere liceat) diligentiam adhibuerunt Stoici; at tamen talem, quæ potius in diffinitionem subtilitate, quam in tractatu aliquo pleno, & fuso, consisteret. Equidem reperio etiam libellos quosdam elegantes, de nonnullis ex *affectibus*; veluti de *ira, de mutis verecundia, & aliis* per paucis. Sed si verum omnino dicendum sit Doctoribus hujus *Scientiæ* præcipui sunt *Poëta & Historici*, in quibus ad vivum depingi & dissectari solet, Quomodo *Affectus* excitandi sint & accendendi? Quomodo leniendi & sopiendi? Quomodo rursus continendi ac refrigandi, ne in actus erumpant? Quomodo itidem se, licet compressi & occultati, prodant? Quas operationes edant? Quas vices subeant? Qualiter sibi mutuo implicentur? Qualiter inter se digladiantur & opponantur? Et innumerata hujus generis. Inter quæ hoc cultimum plurimum est usus in *moralibus & civilibus*; Qualiter (inquam) *affectus* affectum in ordinem cogat; & alterius auxilio, ad alterum subjugandum, ut liceat? Venatorum & aucupum more, qui bestiarum opera ad bestias, volucris alicujus ad volucres capiendas, utitur: Quod fortasse aliter ex sese absq; Brutorum auxilio, homo tam facile præstare non possit. Quin & hoc fundamentum nititur excellens ille, & per omnia patens, usus in *Civilibus, præmijs & poenis*; quæ *Reipublicæ* columnæ sunt; cum *Affectus* illi prædominantes, *formidinis & spei*, alios omnes *affectus* noxios coercere & supprimant. Etiam, sicut in regimine Status, non raro fit ut factio factio in officio contineatur, similiter fit ut in regimine mentis interno.

Pervenimus nunc ad illa, quæ in nostra sunt potestate, quæq; operantur in animum, voluntatemq; & appetitum afficiunt, & circumagunt, ideoque ad immutandos mores plurimum valent. Quia in parte debuerant Philosophi strenue & graviter inquirere, *De viribus & energia consuetudinis, exercitationis, habitus, educationis, imitationis, amulationis, convictus, amicitie, laudis, reprehensionis, exhortationis, fame, legum, librorum, studiorum, & si quæ sunt alia*. Hæc enim sunt illa, quæ regnant in *Moralibus*; Ab istis agentibus animus patitur & disponitur; Ab istis veluti ingredientibus, conficiuntur pharmaca, quæ ad cōservandam & recuperandam animi sanitatem conducant, quatenus remediis humanis id præstari possit. Ex quorum numero unum aut alterum seligimus, in quibus paululum immorabimur, ut reliquis sint exemplo. *De consuetudine* igitur, & *Habitu*, pauca delibabimus.

Opinio illa Aristotelis plane mihi videtur angustias quasdam contemplationis, & negligentiam sapere: cum asserit, in illas actiones, quæ naturales sunt, *Consuetudinem* nihil posse: exemplo usus, *Quod si lapis milleis projiciatur in altum, ne inclinatione quidem sponte ascendendi acquirat*; quin etiam, quod

quod sapius videndo aut audiendo, nihilo melius aut videmus, aut audimus. Quamvis enim hoc teneat in aliquibus, ubi Natura est peremptoria; (cujus rei causas reddere in præsentia non vacat) aliter tamen in illis fit, in quibus natura, secundum latitudinem quandam, patitur intentionem & remissionem. Sane videre potuit, *Chirothecam* paulo arctiorem, manui sæpius inducendo, laxiorem reddi; *Baculum* usu & mora in contrarium flexus sui naturalis incurvari, & in eodem statu paulo post durare; *Vocem* exercitando, magis fieri robustam & sonoram; *Frigora Astumg*, consuetudine tolerari; & jusdem generis complura. Quæ quidem posteriora duo exempla propius accedunt ad rem, quam quæ ab ipso adducta sunt. At tamen, ut cunctis hoc se habeat; quo magis verum fuerit, tam virtutes, quam vitia, in habitu consistere; eo magis ei contemendum fuerat, ut normas præscriberet, quomodo hujusmodi habitus fuerint acquirendi, aut amovendi. Plurimi siquidem confici possint præcepta de prudenti institutione exercitiorum, animi non minus quam corporis. Illorum pauca recensebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus à pensis, vel magis arduis, vel magis pusillis, quam res postulat: Nam si oneris nimium imponatur, apud ingenium mediocre bene sperandi alacritatem obtundes, apud ingenium fiducie plenum opinionem concitabis, qua plus tibi polliceatur, quam præstare possit; Quod secum trahit foecordiam. In utroque autem ingenij temperamento fiet ut experimentum expectationi non satisfaciatur, id quod animum semper dejicit, & confundit. Quod si pensa leviora fuerint, magna inducitur, in progressionis summa, jactura.

Secundum erit, ut ad exercendam facultatem aliquam, quo habitus comparetur, duo imprimis tempora observentur: Alterum, quando animus optime fuerit ad rem dispositus; Alterum, quando pessime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex posteriore, nodos obicesque animi contentione strenua deteramus: unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Aristoteles obiter meminit; *Ut totis viribus* (citra tamen vitium) nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur; Sicut cum in adversum gurgitis remigamus, aut Baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum præceptum ex illo Axiomate pendet, quod verissimum est; *Animum ad quæcumque felicitus trahi & suavius, si illud, quo tendimus, in intentione operantis non sit principale, sed tanquam aliud agendo superetur*; quoniam ita fert natura, ut necessitatem & imperium durum ferre oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter præcipi possint, de Regimine Consuetudinis: Consuetudo enim, si prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) altera natura: Quod si imperite & fortuito administraretur, erit tantum simia naturæ, quæ nihil ad vivum imitetur, sed inscite tantum, & deformiter.

Similiter, si de *Libris & Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influenza, verba facere vellemus; namnam defunt plurima præcepta, & consilia fructuosa eo spectantia? Annon unus ex Patribus, magna cum indignatione, *Poësim* appellavit *vinum*

daemonum; cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum & digna, quæ bene perpendatur, est Sententia Aristotelis, *Juvenes non esse idoneos moralis Philosophia auditores*; quia in illis perturbationum æstuatio nondum sedata est, nec tempore & rerum experientia consopita? Atque ut verum dicamus, an non ideo fit, ut Scriptorum præseorum præstantissimi libri & sermones (quibus ad virtutem homines efficacissime invitati sunt: tam augustam ejus majestatem omnium oculis repræsentando, quam opiniones populares, in virtutis ignominiam, tanquam *Habitus aristorum* indutas, desuis propinando) tam parum proficiant ad vitæ honestatem, & mores pravos corrigendos, quia per legi & revolve non consueverunt à viris ætate & judicio maturis, sed pueris tantum & tyronibus relinquuntur? Annon & hoc verum est, *Juvenes multo minus Politicam quam Ethicam auditores idoneos esse, antequam religione & doctrina de moribus & officiis plane imbuantur*; ne forte judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non esse rerum differentias morales veras & solidas, sed omnia ex utilitate, aut successu metienda? sicut Poëta canit;

Prosperum & felix scelus virtus vocatur,

& rursus,

Ille crucem pretium sceleris tulit, hic Diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc Satyricæ & per indignationem loqui videntur. At *Libri* nonnulli politici idem serio & positive supponunt. Sic enim *Macchiavello* dicere placet, *Quod si contigisset Casarem Bello superatum fuisse, Cassinam ipsa fuisset odiosior*: Quasi vero nihil interfuisset, præter fortunam solam, inter *Furiam* quandam, ex libidine & sanguine conflam, atque animum excessum, & inter homines naturales, maxime omnium (si ambitio abfuisset) fuscipiendum. Videmus etiam ex hoc ipso, quam necessarium sit, homines doctrinam piis & ethicis, antequam Politicam degustent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in aulis Principum, & negotiis civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti sunt, nunquam fere sinceram & internam morum probitatem assequantur: quanto minus si accesserit etiam librorum disciplina? Porro, & in documentis ipsis moralibus, vel saltem aliquibus eorum, annon cautio pariter est adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & infociabiles, juxta illud *Ciceronis* de *M. Catone*: *Hæc Bona, quæ videmus, divina & egregia, ipsius scitote esse propria: quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à Magistris*. Sunt & axiomata alia complura, de iis, quæ à studiis & libris, hominum animis ingenerantur. Verum est enim quod dicit ille, *Abeunt studia in mores!* Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *convictum, fama, legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recensuimus.

Cæterum animi quædam est cultura, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento: *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiuntur in statu perfectiore, aliis, in statu magis depravato*. Hujus igitur culturæ intentio fuerit & institutum, ut bona illa tempora fovantur; Prava vero tanquam ex *Kalendario* deleantur, & expungantur. Ac bonorum quidem temporum fixatio duobus modis procuratur: votis aut saltem constantissimis animis

Animi decretis, & observantiis atque exercitationibus; quæ non tantum in se valent, quantum in hoc, quod animus in officio & obedientia jugiter cōtineant. *Malorum temporum obliteratio* de pluri iudicatio demonstratio perfici potest: *Redemptione aliqua*, vel *expiatione præteritorum*, & *novo Vita instituto*, veluti de integro. Verum hæc pars ad religionem plane spectare videtur, Nec mirum; cum *Moralis Philosophia* vera & genuina (sicut ante dictum est) ancillæ tantum vices erga Theologiam suppleat.

Quamobrem concludemus hanc partem de *cultura Animi* cum eo *Remedio*, quod omnium est maxime compendiosum, & summarium, & certissimum maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in statu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem est. *Ut fines vite actionumque deligamus, & nobis ipsis proponamus rectos, & virtuti congruos, qui tamē tales sint, ut eos assequendi nobis aliquatenus suppetat facultas.* Si enim hæc duo supponantur: ut & *fines actionum sint honesti, & boni, & decretum animi de eis assequendis, & obtinendis, fixum sit & constans*, sequetur, ut continuo veritat & efformet se animus, una opera in virtutes omnes. Atque hæc certe illa est operatio, quæ *Natura* ipsius opus referat, cum reliquæ, quæ diximus, videantur esse solummodo sicut *opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando simulacrum aliquod sculpsit aut incidit, illius solummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata est, non autem cæterarum: (veluti si faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & infortime saxum, donec ad illud quoque pervenerit.) Contra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium simul patit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantia incumbimus, ad fortitudinem aut reliquas parum proficimus; quando autem *rectis & honestis Finibus* nos dedicaverimus penitus, & deo verimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo nostro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jam dudum imbutos, & prædispositos habilitate & propensione nonnulla, ad eam assequendam & exprimentam. Atque hic possit esse status illius animi, qui egregie ab Aristotele describitur: & ab eo, non *virtutis*, sed *divinitatis* cuiusdam charactere insignitur. Ipsa ejus verba hæc sunt: *Immanitati autem consentaneum est, opponere eam, qua supra humanitatem est, heroicam live divinam Virtutem.* Et paulo post, *Nam ut fera, neque vitium, neque virtus est, sic neque Dei. Sed hic quidam status altius quiddam virtute est, ille aliud quiddam a vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ ethnicæ, Trajani virtutem, divinitatis; non tanquam imitamentum, sed tanquam exemplar proponit, cum ait: *Opus non esse hominibus, alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos aque & propitios se dominos mortalibus præstarent; ac Trajanus præstiterit.* Verum hæc profanata Ethnicorum Jactantiam sapiunt, qui umbras quasdam corpore majores prensabant. At Religio vera, & sancta fides Christiana, rem ipsam petit: imprimendo animis hominum charitatem; quæ appositis *vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes simul colligat, & revincit. Sane elegantissime dictum est à Menandro, de amore sensuali, qui *Divinum* illum perperam imi-

tatur: *Amor, melior Sophista Lavo ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophista & præceptore inepto, quem *Lavum* appellat. Siquidem universis suis operosis Regulis & Præceptionibus hominem tam dextre & expedite effingere nequeat, ut se ipsum & in pretio habeat, & se belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, si animus cupidus, fervore *Charitatis* veræ incendatur, ad majorem perfectionem evchetur, quam per universam *Ethicam Doctrinam*; Quæ *Sophista* profecto habet rationem, si cum altera illa confertur. Quinetiam, sicut Xenophon recte observavit, cæteros affectus, licet animum attolant, eum tamen distorquere & discomponere per ecstases & excessus suos: amorem vero solum, eum simul & dilatare, & componere: Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltat, excessui interim sunt obnoxia: sola autem *Charitas* non admittit excessum. Angli, dum ad potentiam divinæ parem aspirarent, prævaricati sunt & ceciderunt: *Ascendam, & ero similis Altissimo.* Homo dum ad Scientiam Divinæ parem aspiraret, prævaricatus est, & lapsus: *Eritis sicut Dij: scientes bonum & malum.* Verum ad similitudinem Divinæ Bonitatis aut *Charitatis* aspirando, nec Angelus, nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipsam *Imitationem* etiam invitatur: *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos, ne sitis filij patris vestri, qui in caelis est, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super justos & injustos.* Quin & in ipso Archetypo Naturæ verba sic collocat Religio Ethnica, (*Optimus Maximus*;) Scriptura autem Sacra pronunciat; *Misericordia ejus super omnia opera ejus.*

Hanc itaque *moralis doctrina* partem, de *Georgicis animi*, jam absolvimus. In qua, si ex intuitu portionum ejus, quas perstrinximus, quis existimet, operam nostram in hoc tantummodo sitam esse, ut ea in *artem seu doctrinam* redigeremus, quæ ab aliis scriptoribus prætermittitur, tanquam vulgata & obvia, & per se satis clara & perspicua; suo iudicio libere utatur. Interim illud meminerit, quod ab initio novimus, propositum nobis esse, non rerum pulchritudinem, sed usum & veritatem lectari. Recordetur etiam paulisper commentum illud *Parabolæ antiquæ*, de *geminis somni portis*: *Sunt gemina Somni porta, quarum altera fertur Cornea, qua veris facilis datur exitus umbris; Altera candenti perfecta nitens Elephanto, Sed falsa ad cælum mittunt insomnia Manes.* Insignis sane magnificentia *Poria eburnea*; tamen *somnia vera* per *corneam* commeant.

Additamenti vice poni possit circa *Doctrinam Ethicam* observatio illa, inveniri nimirum relationem & congruitatem quandam, inter *bonum animi*, & *bonum corporis*. Nam sicut *bonum corporis* consistere diximus ex *sanitate, pulchritudine, robore, ac voluptate*; sic *animi bonum*, si juxta *moralis doctrinam* scita illud contemplerur, huc tendere perspicimus; ut *animum reddat sanum, & à perturbationibus immunem; Pulchrum*, verique decoris ornamentis excultum; *Fortem*, ac agilem ad omnia vitæ munia obeunda; denique non *stupidum*, sed *voluptatis & solatij honesti sensum vivide retinentem.* Hæc autem, sicut in *corpore*, ita & in *animo*, raro simul